

اثربخشی آموزش مهارت‌های حل مسأله بر ابراز وجود و کم‌رویی دانش‌آموزان با اختلال یادگیری

همایون هارون رشیدی^۱ و الهام عبده‌پور سبزیایی^۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تعیین اثربخشی آموزش مهارت‌های حل مسأله بر ابراز وجود و کم‌رویی دانش‌آموزان با اختلال یادگیری شهر اهواز انجام شده است. بدین منظور با استفاده از طرح نیمه آزمایشی از نوع پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل از بین دانش‌آموزان با اختلال یادگیری شهر اهواز در سال تحصیلی ۹۶-۱۳۹۷ و نمونه‌گیری در دسترس، ۳۰ نفر انتخاب شده و بصورت تصادفی در دو گروه آزمایشی و کنترل گمارده شدند. هر دو گروه با استفاده از پرسشنامه ابراز وجود گمبریل و ریچی و پرسشنامه کم‌رویی چیک و باس به عنوان پیش‌آزمون و پس‌آزمون مورد ارزیابی قرار گرفتند و گروه آزمایش به مدت ۶ جلسه (۹۰ دقیقه‌ای) تحت آموزش مهارت حل مسأله قرار گرفتند. برای مقایسه پس‌آزمون هر دو گروه از روش تحلیل کوواریانس استفاده شد. نتایج نشان داد بین میانگین نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون دو گروه تفاوت معناداری وجود دارد ($p < 0/001$)؛ بنابراین، از آموزش مهارت حل مسأله می‌توان برای افزایش ابراز وجود و کاهش کم‌رویی دانش‌آموزان با اختلال یادگیری استفاده کرد.

واژه‌های کلیدی: حل مسأله، ابراز وجود، کم‌رویی، اختلال یادگیری

۱. نویسنده مسئول: گروه روان‌شناسی، واحد دزفول، دانشگاه آزاد اسلامی، دزفول، ایران

haroon_rashidi2003@yahoo.com

۲. گروه روان‌شناسی، واحد دزفول، دانشگاه آزاد اسلامی، دزفول، ایران

تاریخ دریافت: ۹۷/۷/۴

تاریخ پذیرش: ۹۸/۸/۱

مقدمه

کودکان با اختلال یادگیری^۱، گروهی از کودکان با نیازهای ویژه هستند که ظاهری طبیعی و هوشبهری بهنجار و گاه بیشتر از بهنجار دارند. این کودکان ممکن است در چند درس یا فقط در یک درس مشکل داشته باشند، در مواجهه با شکست‌های تحصیلی پی‌درپی دچار آشفتگی‌های هیجانی و رفتارهای ضداجتماعی می‌شوند که مشکلات دیگری را به دنبال خواهد داشت. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که این دانش‌آموزان در مدرسه مشکلات رفتاری دارند، در اجتماعی شدن دارای مشکل هستند و نارسایی‌های هیجانی و رفتاری دارند. این نارسایی می‌تواند فعالیت روزمره فرد را تحت تأثیر قرار دهد؛ زیرا حافظه، استدلال و توانایی حل‌مسئله در این کودکان دچار مشکل است. در واقع این نارسایی می‌تواند مشکلاتی را در حیطه اجتماعی، هیجانی و تحصیلی برای کودک فراهم کند (اسیوند و هارون رشیدی، ۱۳۹۸). پنجمین ویراست راهنمای تشخیصی و آماری اختلالات روانی^۲ (DSM5) شیوع اختلالات یادگیری را ۵ تا ۱۵ درصد گزارش کرده است (انجمن روان‌پزشکی آمریکا^۳، ۲۰۱۳).

یکی از مسائل موجود در ایجاد روابط عاطفی و بین فردی که در سال‌های اخیر مورد توجه روان‌شناسان قرار گرفته، پدیده کم‌رویی^۴ است. کم‌رویی پدیده‌ای روانی اجتماعی است که بر اثر روابط نادرست بین فردی و سازش نایافتگی اجتماعی در مراحل اولیه رشد، در خانه و مدرسه ایجاد می‌شود (افروز، ۱۳۹۶). کم‌رویی عبارت است از اضطراب و بازداری رفتاری در موقعیت‌های اجتماعی (وادامن، دورکین و کونتی رامسدن^۵، ۲۰۱۰؛ حاجلو، صبحی قراملکی و فرجیان، ۱۳۹۴؛ فراهینی، افروز و رسول زاده طباطبایی، ۱۳۹۲). پژوهشگران شناختی معتقدند که علت کم‌رویی اشکالاتی است که در شناخت‌های افراد وجود دارد (اسدی، ۱۳۹۴). کم‌رویی

¹. learning disability

². Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition

³. American Psychiatric Association

⁴. shyness

⁵. Wadamm, Durkin & Conti-Ramsden

اساساً رفتاری اکتسابی و آموخته شده است و برای درمان و برطرف کردن آن باید یادگیری‌زدایی^۱ صورت گیرد و رفتار تازه و مطلوب اجتماعی در فرد فراگیر شود (غیائی‌زاده، ۱۳۹۲). کم‌رویی باعث می‌شود که بسیاری از کودکان و نوجوانان نتوانند نظر خود را ابراز نموده و یا از حق خویش دفاع کنند. این موضوع باعث می‌شود که فشارهایی روحی و روانی شدیدی بر آنان وارد شود؛ بنابراین، می‌بایستی به آنان کمک کرد تا بر این مشکل فائق آیند. مدلین^۲ (۲۰۱۸) در پژوهش خود نشان داد که مهارت‌های ناکافی، مسائل عمده‌ای را برای دانش‌آموزان ایجاد کرد. یکی از رفتارهای که نگرانی بزرگتری را بر می‌انگیزند، مشکل کم‌رویی و گوشه‌گیری دانش‌آموزان هست که در گستره وسیعی جای می‌گیرد که با سکوت، غمگینی و انزوا همراه هست.

ابراز وجود^۳ از متغیرهایی است که با کم‌رویی در ارتباط است. ابراز وجود یکی از مؤلفه‌های توانمندی اجتماعی است که به افراد کمک می‌کند تا بتوانند با دشواری‌های زندگی روزمره مقابله کرده و با موقعیت‌های استرس‌زا کنار بیایند. ابراز وجود به افراد کمک می‌کند تا آزادانه و صادقانه بدون اضطراب و نگرانی بی‌مورد، در عین حفظ حقوق دیگران، عقاید، نیازها و حقوق خود را بیان کنند (ولدی خرم، ۱۳۹۴). در واقع ابراز وجود به عنوان یک سبک و راهبرد از پرخاشگری و انفعال متمایز شده است و بسیاری از پژوهشگران آن را در میانه پیوستاری قرار می‌دهند که سلطه‌پذیری (کم‌رویی و انفعال) و پرخاشگری (خشم و تکانه) به عنوان نقیصه‌های رفتاری در دو انتهای آن و ابراز وجود به عنوان رفتاری معتدل در میانه آن قرار می‌گیرد (خزایی، ۱۳۹۳؛ گلپور چمرکوهی و محمد امینی، ۱۳۹۱). با توجه به نقش ابراز وجود در روابط بین فردی، پژوهش‌های زیادی جهت افزایش سطح ابراز وجود صورت گرفته است؛ که مشخص شده ابراز وجود با استفاده از آموزش‌های مدون و برنامه‌ریزی شده قابل آموزش است (اداوی،

1. unlearning

2. Medlin

3. assertiveness

حمید، عطاری و مدلی، ۱۳۹۵). در پژوهشی لو^۱ (۲۰۱۴) نشان داد بین میزان مهارت جرأت‌ورزی با کاهش تعارضات بین فردی رابطه وجود دارد.

امروزه به رغم ایجاد تغییرات عمیق فرهنگی و تغییر در شیوه زندگی و تجددگرایی، بسیاری از افراد در رویارویی با مسائل زندگی فاقد توانایی‌های لازم و اساسی هستند و همین امر آنان را در مواجهه با مشکلات و مسائل روزمره زندگی ناتوان و آسیب‌پذیر ساخته است. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که بسیاری از مشکلات بهداشتی و اختلال روانی، عاطفی، ریشه‌های روانی-اجتماعی دارند (عبده پور سبزیایی، ۱۳۹۴).

آموزش حل مسئله^۲ از مؤلفه‌های اصلی برنامه‌های آموزش مهارت‌های زندگی به شمار می‌رود. هدف این گونه مداخلات، کاهش هیجانات منفی و برانگیختگی فیزیولوژیکی ناشی از خشم، آگاهی افراد نسبت به خشم و آموزش شیوه‌ها و راهبردهای مؤثر حل مسئله است. آموزش روش حل مسئله به طور مستقیم یا از طریق والدین و معلمان، در کاهش رفتارهای نامناسب کودکان و بهبود رفتارهای اجتماعی آنان مؤثر است (هاولی^۳، ۲۰۰۷؛ تاجری، ۱۳۹۵). حل مسئله به افراد کمک می‌کند تا مقابله مؤثری با مشکلات و چالش‌های زندگی داشته باشند و در سلامت روانی و اجتماعی افراد نقش همی بازی می‌کند (اسدی، ۱۳۹۴؛ نریمانی، محمدامینی، زاهد و ابوالقاسمی، ۱۳۹۴). یکی از روش‌های آموزش مهارت حل مسئله استفاده از مدل حل مسئله دزوریل و گلدفرید^۴ (۱۹۸۲) است که دارای شش مرحله جهت‌گیری کلی، تعریف و صورت‌بندی مسئله، تولید راه حل‌های بعدی، تصمیم‌گیری، اجرای راه‌حل و بازبینی است که در این پژوهش این الگو مورد استفاده قرار گرفته است (عبده پور سبزیایی، ۱۳۹۴).

در پژوهش پوکیو و همکاران^۵ (۲۰۲۰) به روشنی مشخص شد که جلسات حل مسئله، حتی

1. Lau

2. problem solving training

3. Hawely

4. D-Zurilla & Godfried

5. Puccio, Burnett, Acar, Yudess, Holinger & Cabra

در ساده‌ترین شکل خود، نتایج بسیار مثبتی را در تولید ایده، خلاقیت در انتخاب راه‌حل و رهبری اثربخش دارد. هرش، چانگ و جلگس^۱ (۲۰۱۲) و کوینونز، جرسکتا، فنر و میراندا^۲ (۲۰۱۵) در پژوهش‌های خود نشان دادند که حل مسأله با رفتارهای پرخطر و خودکشی رابطه دارد و به عبارتی هرچه میزان حل مسأله در دانش‌آموزان تعدیل پیدا کند احتمال ابتلای فرد به رفتارهای پرخطر بیشتر خواهد بود. همچنین پژوهش‌ها از اثربخشی آموزش حل مسأله بر تاب‌آوری و بهزیستی روان‌شناختی (عطادخت، نوروزی و غفاری، ۱۳۹۲)؛ کیفیت زندگی (احمدی، پاشنگ و سلیمی، ۱۳۹۲)؛ سلامت روان و سبک‌های تربیتی (شکوهی‌یکتا، اکبری و شاه محمدی، ۱۳۹۲)؛ پرخاشگری و شادکامی (شکوهی‌یکتا، اکبری و قهوه‌چی، ۱۳۹۰)؛ بحران هویت (نصیری و همکاران، ۱۳۸۹)؛ خلاقیت (زارع، پیرخائفی و مبینی، ۱۳۸۹)؛ اضطراب امتحان (ایزدی‌فرد و آشتیانی، ۱۳۸۹)؛ پیشرفت یادگیری (مرسلی، احمدی و سعادت، ۱۳۸۹)؛ راهبردهای مقابله‌ای (زنوریان، غرابی و یکه‌یزدان دوست، ۱۳۸۹)؛ سازگاری اجتماعی (احدی، میرزایی، نریمانی و ابوالقاسمی، ۱۳۸۸)؛ سلامت روان (حسینی نژاد، ۱۳۸۸)؛ سلامت روان (محمودی‌راد، آراسته، افقه و براتی‌سده، ۱۳۸۶)؛ خودپنداره (معطری و همکاران، ۱۳۸۴)؛ تفکر خلاق (ستین کایا^۳، ۲۰۱۴)؛ خودکارآمدی (جانیس^۴ و همکاران، ۲۰۱۳)؛ هیرای^۵ و همکاران، ۲۰۱۲)؛ پیشرفت تحصیلی (امیریان، ۲۰۱۲)؛ سولک^۶، ۲۰۱۰) و کاهش افسردگی (واسیل و سکیا^۷، ۲۰۱۱) و کاهش خشم (آلتافیم و لین هارس^۸، ۲۰۱۶) حکایت دارد. براساس پژوهش‌های انجام شده، آموزش مهارت‌های حل مسأله در پیشگیری و یا کاهش انواع ناهنجاری‌های رفتاری و اختلال روانی کودکان و

1. Hirsch, Chang & Jeghich

2. Quinones, Jurska, Fener & Miranda

3. Cetinkaya

4. Jani

5. Hira

6. Sulak

7. Vasilevskaia

8. Altafim & Linhares

نوجوانان نقش مؤثری دارند (عبده‌پور سبزقبایی، ۱۳۹۴). از آنجا که بسیاری از مشکلات و دشواری‌های زندگی امروزه اجتناب‌ناپذیر بوده و افراد جامعه همواره با آنها دست به‌گریبان هستند؛ بنابراین، ایجاد و تقویت توانایی‌ها و مهارت‌هایی که در شرایط دشوار ضامن سلامت روانی افراد باشد، ضروری است. همچنین یافته‌ها حاکی است که از رهگذر آموزش حل مسئله می‌توان به ارتقاء سطح سلامت روانی و سازگاری کودکان و نوجوانان همت گماشت (بقذیان، ۱۳۹۳). انجام پژوهش‌های محدود در این زمینه و فقدان پژوهش در مورد اثربخشی این روش بر مشکلات هیجانی و اجتماعی دانش‌آموزان با اختلال یادگیری، استفاده از نتایج این پژوهش در محیط‌های درمانی و مشاوره‌ای و فراهم‌سازی زمینه‌ای برای پژوهش‌های بعدی از جمله مواردی است که بر بدیع بودن آن می‌افزاید. انتظار می‌رود پس از پایان مداخله، ابراز وجود افزایش و کم‌رویی کاهش یابد. بر این اساس بررسی حاضر سعی در پاسخگویی به این سوال دارد که آیا آموزش حل مسئله بر ابراز وجود و کم‌رویی دانش‌آموزان با اختلال یادگیری، مؤثر است؟

روش

در این پژوهش از طرح نیمه آزمایشی از نوع پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل استفاده شد. **جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری:** جامعه آماری پژوهش حاضر را تمامی دانش‌آموزان با اختلال یادگیری شهر اهواز در سال تحصیلی ۹۶-۱۳۹۷ تشکیل می‌دهد که توسط روان‌شناسان مراکز اختلال یادگیری شناسایی شده‌اند. نمونه پژوهش حاضر بر اساس نمونه‌گیری در دسترس از بین دانش‌آموزان با اختلال یادگیری شهر اهواز انتخاب شدند. بر این اساس ۳۰ نفر بطور تصادفی در دو گروه (۱۵ نفر در گروه آزمایش و ۱۵ نفر در گروه کنترل) قرار گرفتند. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مانکوا (کوواریانس چند متغیره) و تحلیل آنکوا (کوواریانس یک متغیره) استفاده شده است. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه‌های زیر استفاده شد:

پرسشنامه ابراز وجود: این پرسشنامه توسط گمبریل و ریچی (۱۹۷۵) ساخته شده است و دارای چهل سؤال است و برای هر سؤال، پنج گزینه (ابدأ، کمی تا حدی، زیاد، خیلی زیاد) وجود

دارد که به ترتیب به هر یک از آن‌ها نمره‌ای بین ۱ تا ۵ تعلق می‌گیرد. در پژوهش گمبریچ و ریچی پایایی پرسشنامه به ترتیب با همبستگی‌های بازآزمایی ۰/۸۷ و ۰/۸۱ برای نمرات (ناراحتی از قاطعیت) و نمرات (احتمال پاسخ) از ثبات بسیار خوبی برخوردار است. همسانی درونی این پرسشنامه در پژوهش حکمتی (۱۳۸۱) با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۳ به دست آمده که ضریب بالایی است. در این پژوهش پایایی پرسشنامه با استفاده از آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ۰/۸۱ بدست آمده است.

پرسشنامه کم‌رویی: ابزار مورد استفاده برای سنجش کم‌رویی نسخه ۴۴ سوالی مقیاس کم‌رویی چیک و ب‌اس (۱۹۸۱) بود که آزمودنی‌ها با پاسخدهی به هر یک از سوال‌های این پرسشنامه مطابق با وضعیت فعلی خود را روی یک مقیاس لیکرت ۵ درجه‌ای (از ۱ برای کاملاً مخالفم تا ۵ برای کاملاً موافقم) میزان کم‌رویی خود را گزارش می‌کردند. در این مقیاس نمره هر آزمودنی در دامنه ۲۰ تا ۱۰۰ قرار می‌گیرد. پژوهش‌ها حاکی از آن هستند که مقیاس مذکور از پایایی بالایی برخوردار است. همچنین ضریب آلفای کرونباخ برای مقیاس توسط چیک (۱۹۹۰) برابر با ۰/۹۴ گزارش شده است. در پژوهش حسین چاری (۱۳۸۵) با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۹ گزارش شده است. در این پژوهش پایایی پرسشنامه با استفاده از آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ۰/۸۳ به دست آمده است.

روش اجرا: پس از تعیین نمونه پژوهش و مشخص شدن گروه‌های کنترل و آزمایش، در مرحله پیش‌آزمون، آزمون کم‌رویی و ابزار وجود بر روی هر دو گروه اجرا شد. سپس گروه آزمایش تحت آموزش حل مسأله قرار گرفتند (گروه گواه تحت آموزش قرار نگرفت). آموزش حل مسأله در طی ۶ جلسه (جلسات در طی ۶ هفته و به صورت منظم هر هفته ۱ جلسه برگزار شد و مدت زمان هر جلسه از ۹۰ دقیقه بود، صورت گرفت. برنامه جلسات آموزش به طور خلاصه به شرح زیر بود:

جلسه اول: آشنایی اعضا گروه با یکدیگر و آشناسازی با مهارت حل مسأله و در پایان جلسه

به آزمودنی تکلیفی (میزان آشنایی با مهارت حل مسئله) داده شد.

جلسه دوم: مرور تکالیف جلسه قبل، آموزش جهت‌گیری صحیح نسبت به مسئله که به آزمودنی در خصوص اینکه مشکل یا مسئله را به عنوان یک پدیده طبیعی بالقوه قابل تغییر و قابل مبارزه بشناسد و با مسئله برخورد نمایند و تکلیفی مبنی بر ارائه چند نمونه از مسائل روزمره به آزمودنی داده می‌شود.

جلسه سوم: مرور تکالیف جلسه قبل، شناسایی دقیق مشکل و این که برای شناخت مسئله یا مشکل چگونه باید عمل نماید و در انتها تکلیفی مبنی بر این که یک نمونه از مسائل را که در جلسه قبل به عنوان مساله مطرح نمودند را به طور صحیح شناسایی نمایند.

جلسه چهارم: مرور تکالیف جلسه قبل، به آزمودنی چگونگی ایجاد راه‌های مختلف بدون در نظر گرفتن درست یا غلط بودن راه‌ها آموزش داده شد و تاکید می‌گردد که به کیفیت راه‌ها توجه نشود، مهم تعداد یا کمیت راه‌هاست و تکلیفی مبنی بر این که برای مسئله‌ای که بطور دقیق شناسایی گردیده راه‌های مختلف را بیان نمایند به آزمودنی داده شد.

جلسه پنجم: مرور تکالیف جلسه قبل، در این جلسه ارزیابی راه‌ها به آزمودنی آموزش داده شد و آزمودنی در این جلسه می‌بایست چگونگی ارزیابی راه‌ها را بر اساس پیامدها و نتایج راه‌ها آموزش ببیند. تکلیف این جلسه ارزیابی راه‌های تولید شده با در نظر گرفتن معایب و مزایای راه‌هاست و اینکه آزمودنی پیامدها و نتایج راه‌ها را پیش‌بینی می‌نماید و مفیدبودن راه‌ها را برای خود و دیگران مورد ارزیابی قرار می‌دهد.

جلسه ششم: در این جلسه نتایج ارزیابی‌ها و انتخاب راه‌حل سودمند و مفید برای خود آزمودنی و دیگران آموزش داده شد و پیامدهای انتخابش در جهت حل مسئله مورد بحث و بررسی قرار گرفت.

نتایج

در این قسمت ابتدا آماره‌های توصیفی مربوط به متغیرهای وابسته ارائه گردیده است. پس از

آن، نتایج آزمون مبنی بر نرمال بودن و یکسانی واریانس توزیع نمرات جهت استفاده از آزمون‌های پارامتریک در مورد متغیرهای وابسته گزارش شده است. سپس نتایج تحلیل کوواریانس ارائه شده است.

جدول ۱. میانگین و انحراف معیار نمره متغیرهای پژوهش در دو گروه در پیش آزمون و پس آزمون

متغیرها	مرحله	گروه	تعداد	M	SD
کم‌رویی	پیش آزمون	آزمایش	۱۵	۶۴/۲۳	۱۱/۲۷
		گواه	۱۵	۶۵/۱۲	۱۲/۸۷
	پس آزمون	آزمایش	۱۵	۵۳/۰۸	۱۱/۸۱
		گواه	۱۵	۶۴/۷۶	۱۲/۹۸
ابراز وجود	پیش آزمون	آزمایش	۱۵	۱۲۲/۸۸	۱۲/۱۲
		گواه	۱۵	۱۲۲/۶۳	۱۰/۱۳
	پس آزمون	آزمایش	۱۵	۱۳۲/۷۶	۱۱/۸۰
		گواه	۱۵	۱۲۱/۲۸	۱۳/۵۶

میانگین، انحراف استاندارد، کم‌رویی و ابراز وجود برای هر یک از گروه‌های آزمایش و کنترل در جدول ۲ ارائه شده است.

به منظور تحلیل داده‌های پژوهش حاضر، از تحلیل کوواریانس استفاده شده است. بدین منظور ابتدا مفروضه‌های آن مورد بررسی قرار گرفت. نتایج آزمون کالموگروف اسمیرنف جهت نرمال بودن داده‌ها و آزمون لون برای تساوی واریانس دو گروه در پیش آزمون متغیرهای پژوهش مورد تأیید قرار گرفت. همچنین برای بررسی فرض همگنی کوواریانس‌ها از آزمون ام باکس استفاده شد و نتایج نشان داد که مقدار ام باکس معنادار نیست و در نتیجه پیش فرض تفاوت بین کوواریانس‌ها برقرار است. علاوه بر این نتایج تحلیل کوواریانس چندمتغیری نشان داد که با کنترل پیش آزمون، سطوح معناداری همه آزمون‌ها، بین گروه‌های آزمایش و گواه حداقل از لحاظ یکی از متغیرهای پژوهش تفاوت معناداری مشاهده می‌شود ($p < 0/001$ و $F = 56/59$).

اثربخشی آموزش مهارت‌های حل‌مسئله بر ابراز وجود و کم‌رویی دانش‌آموزان با اختلال یادگیری

جدول ۲. نتایج تحلیل کوواریانس روی میانگین نمرات ابراز وجود دو گروه با کنترل پیش‌آزمون

متغیر	منبع تغییرات	SS	Df	MS	F	Sig	Eta
پیش‌آزمون		۷۲/۹۰	۱	۷۲/۹۰	۳۶/۸۳	۰/۰۰۱	۰/۶۱۲
ابراز وجود	گروه	۱۱۵/۳۶	۱	۱۱۵/۳۶	۵۸/۲۹	۰/۰۰۱	۰/۴۹۹
	خطا	۷۳/۲۳	۲۷	۱/۹۷			
	کل	۹۵۶۴/۰۰	۳۰				

همان‌طور که در جدول ۲ نشان داده شده است با کنترل پیش‌آزمون، بین دانش‌آموزان با اختلال یادگیری گروه آزمایش و کنترل از لحاظ ابراز وجود تفاوت معناداری وجود دارد ($F=58/29$ و $p<0/001$)؛ به عبارت دیگر، آموزش حل‌مسئله با توجه به میانگین ابراز وجود گروه آزمایش ($132/76$) نسبت به میانگین ابراز وجود گروه گواه ($121/28$)، موجب افزایش معنادار ابراز وجود در گروه آزمایش شده است. میزان تأثیر یا تفاوت برابر با $0/50$ است، یعنی 50 درصد تفاوت‌های فردی در نمرات ابراز وجود مربوط به تأثیر آموزش حل‌مسئله است.

جدول ۳. نتایج تحلیل کوواریانس روی میانگین نمرات کم‌رویی دو گروه با کنترل پیش‌آزمون

متغیر	منبع تغییرات	SS	Df	MS	F	Sig	Eta
پیش‌آزمون		۱۱۶/۹۹	۱	۱۱۶/۹۹	۵۹/۷۹	۰/۰۰۱	۰/۶۱۸
کم‌رویی	گروه	۷۰/۴۰	۱	۷۰/۴۰	۳۶/۰۱	۰/۰۰۱	۰/۴۰۳
	خطا	۷۲/۴۰	۲۷	۱/۹۵			
	کل	۹۱۹۲/۰۰	۳۰				

همان‌طور که در جدول ۳ نشان داده شده است با کنترل پیش‌آزمون، بین دانش‌آموزان با اختلال یادگیری گروه آزمایش و کنترل از لحاظ کم‌رویی تفاوت معناداری وجود دارد ($F=36/01$ و $p<0/001$)؛ به عبارت دیگر، آموزش حل‌مسئله با توجه به میانگین کم‌رویی گروه آزمایش ($53/08$) نسبت به میانگین کم‌رویی گروه گواه ($64/76$)، موجب کاهش معنادار کم‌رویی در گروه آزمایش شده است. میزان تأثیر یا تفاوت برابر با $0/36$ است، یعنی 36 درصد

تفاوت‌های فردی در نمرات کم‌رویی مربوط به تأثیر آموزش حل مسأله است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از این پژوهش بررسی اثربخشی آموزش حل مسأله بر افزایش ابراز وجود و کاهش کم‌رویی دانش‌آموزان بود. یافته‌ها نشان داد با کنترل پیش‌آزمون، بین دانش‌آموزان گروه‌های آزمایش و گواه از لحاظ ابراز وجود و کم‌رویی تفاوت معناداری وجود دارد. به عبارتی آموزش مهارت حل مسأله باعث افزایش ابراز وجود و کاهش کم‌رویی گروه آزمایش شده است. این یافته‌ها با نتایج ادوای، حمید، عطاری، مدملی و مدملی (۱۳۹۵)؛ آزاد فارسانی و سلیمانی (۱۳۹۷)؛ فورنریس، دنیس و اسکات^۱ (۲۰۰۷)؛ کوت، پیرس، هیگنز، میلر، تاندی و اسپارک^۲ (۲۰۱۰)؛ مخی‌جا و سینگ^۳ (۲۰۱۰)؛ چین‌آوه (۲۰۱۳) و سهرابی و همکاران (۲۰۱۳) همسو و هماهنگ است. ادوای و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی به بررسی اثربخشی آموزش مهارت حل مسأله بر خلاقیت و ابراز وجود دانش‌آموزان پرداختند. نتایج نشان داد که میان گروه آزمایش و گواه تفاوت معناداری از لحاظ خلاقیت و ابراز وجود وجود دارد. به عبارتی دیگر، میزان خلاقیت و ابراز وجود گروه آزمایش نسبت به گروه گواه و پیش‌آزمون به طور معناداری بالاتر بوده است. همچنین آزاد فارسانی و سلیمانی (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی اثربخشی آموزش گروهی مهارت حل مسأله بر جرات‌ورزی انجام پرداختند. یافته‌ها نشان دادند که جرات‌ورزی در گروه آزمایش در مقایسه با گروه گواه به طور معناداری افزایش یافته است. این پژوهش نشان داد که آموزش حل مسأله باعث افزایش جرات‌ورزی می‌گردد. در تبیین این نتایج می‌توان گفت در صورتی که نحوه صحیح مهارت حل مسأله و بالطبع آن روبرو شدن با موقعیت‌های گوناگون را که نیاز به تصمیم‌گیری دارد را اگر به درستی به دانش‌آموزان با اختلال یادگیری آموزش داد، در بیان درخواست‌های خود و توانایی نه گفتن و

¹. Forneris, Danish & Scott

². Cote, Pierce, Higgins, Miller, Tandy & Sparks

³. Makhija & Singh

قدرت تصمیم‌گیری آنان تغییرات چشم‌گیری به وجود خواهد آمد و فرد بهتر می‌تواند در روبرو شدن با تنش‌های دنیای اطرافش که بیشتر این تنش‌ها اجتماعی هستند، با بیان درست و مناسب درخواست‌ها، این مشکلات و تنش‌ها و یا موقعیت‌ها را که سر منشأ خیلی از مشکلات و انحرافات هستند را مدیریت کنند. آموزش مهارت حل مسئله به دانش‌آموزان یکی از نیازهای اساسی آنان است؛ زیرا آن‌ها در زندگی خود با مشکلات و مسائل مختلفی روبه‌رو می‌شوند، چنانچه توانایی حل مساله و مشکلات را نداشته باشند، ممکن است با انتخاب راه حل‌های ناپخته و بی‌فایده و مضر نه تنها مشکلات را بزرگتر و پیچیده‌تر سازند، بلکه زندگی خود را نیز در معرض خطر قرار می‌دهند و باور آنان از خود به عنوان فردی که توانایی مقابله مؤثر با مشکلات را دارد، خدشه‌دار خواهد شد و بر خودکارآمدی فرد تأثیرگذار خواهد بود؛ بنابراین، مهارت‌های حل مسئله فرآیندی شناختی و رفتاری است که افراد طی آن استراتژی‌های مؤثری برای مقابله با موقعیت‌های مشکل‌زایی که در زندگی با آن مواجه می‌شوند را می‌شناسند یا کشف می‌کنند.

دانش‌آموزان با آموزش مهارت حل مسئله، نگرش و ارزیابی مثبتی نسبت به خود و زندگی پیدا می‌کنند. آن‌ها با به کارگیری مهارت‌های حل مسئله توانایی تصمیم‌گیری درست و مدیریت احساسات، افکار، رفتار و شناخت خود را دارا می‌شوند. در واقع آموزش حل مسئله به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا با مشکلات مقابله مسئله‌مدار داشته باشند و بتوانند افکار خود را تصحیح نموده و به مشکلات و سختی‌ها با دید مثبت بنگرند که این مثبت‌اندیشی می‌تواند باعث تغییر دیدگاه فرد نسبت به خود و دیگران شده، عزت‌نفس آنها را افزایش دهد و این امر موجب افزایش ابراز وجود و کاهش کم‌رویی شود. همچنین حل مسئله به دلیل افزایش توانمندی‌های افراد در حل مسایل ارتباطی، زمینه را برای بهبود روابط اجتماعی فراهم می‌کند و منجر به افزایش احساس کفایت و در نتیجه افزایش ابراز وجود می‌شود (عظیمی، قربانعلی پور و فرید، ۱۳۹۱).

با توجه به اهمیت مهارت حل مساله، ضرورت آگاهی از آن برای تمامی افراد در هر موقعیت و شرایط، بخصوص برای دانش‌آموزان با اختلال یادگیری آشکار می‌گردد. چنانچه دانش‌آموزان در

مراحل اولیه زندگی اجتماعی خود تحت آموزش این مهارت قرار گیرند به سلامت خانواده و جامعه نیز کمک شده است، زیرا آموزش حل مسئله به عنوان یک روش پیشگیرانه اولیه در حوزه بهداشت روانی منجر به افزایش توانمندی‌های روانی و اجتماعی در افراد می‌گردد و آنان را برای زندگی اثربخش و مفید آماده می‌سازد. به همین خاطر، اهمیت انجام پژوهش‌هایی در این زمینه محرز می‌گردد و ایجاب می‌نماید که اثر بخشی آموزش حل مسئله به عنوان یکی از اصلی‌ترین تکنیک‌های مقابله مؤثر با مسائل و مشکلات مورد بحث و بررسی قرار گیرد (عبده پور سبزیایی، ۱۳۹۴).

اولین محدودیت در اغلب پژوهش‌های پرسشنامه‌ای این است که در تحقیقات مذکور سنجش ما بر اساس گزارشی است که افراد از وضعیت مورد سؤال، ارائه می‌دهند در واقع فرد واسطه بین واقعیت و محقق قرار می‌گیرد که احتمال انحراف اطلاعات وجود دارد. به علت محدود بودن حجم نمونه، محدودیت در تعمیم نتایج وجود دارد. یافته‌های پژوهش به پایه‌های تحصیلی و گروه‌های سنی دیگر قابل تعمیم نیست.

پژوهش حاضر، امکان پیگیری و واریسی پیامدهای اجرای برنامه مداخله‌ای در بلندمدت را نداشت؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های بعدی به جای یک پس‌آزمون، از پس‌آزمون‌های متعدد در فاصله‌های زمانی متفاوت بهره‌گیرند تا پایداری اثر آموزش بیشتر آشکار شود. پیشنهاد می‌شود در این راستا پژوهش‌های دیگری در شهرهای مختلف انجام گیرد. لازم است به دلیل اهمیت متغیرهایی چون کم‌رویی و ابراز وجود تمهیداتی صورت گیرد تا در طول سال تحصیلی و با ابتکار آموزش و پرورش، آموزش‌های جامع و مدونی، جهت بالا بردن سطح کیفیت آموزش جهت تقویت و تحکیم این متغیرها ارائه گردد.

منابع

- احدی، بتول؛ میرزایی، پری؛ نریمانی، محمد و ابوالقاسمی، عباس. (۱۳۸۸). تأثیر آموزش حل مسئله اجتماعی بر سازگاری اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان کم‌رو. پژوهش در حیطه کودکان استثنایی، ۹(۳)، ۲۰۲-۱۹۳.

اثربخشی آموزش مهارت‌های حل مسئله بر ابراز وجود و کم‌رویی دانش‌آموزان با اختلال یادگیری

احمدی حلمسلوئی، اعظم؛ پاشنگ، بتول و سلیمی‌نیا، نرگس. (۱۳۹۲). اثربخشی آموزش حل مساله بر کیفیت زندگی مادران کودکان درخودمانده. فصلنامه روانشناسی کاربردی، ۴(۲۸)، ۷۷-۹۰.

ادوی، احمد؛ حمید، نجمه؛ عطاری، یوسف‌علی؛ مدملی، یعقوب و مدملی، مصطفی. (۱۳۹۵). تأثیر آموزش مهارت حل مسئله بر خلاقیت و ابراز وجود در بین دانش‌آموزان. پژوهش پرستاری، ۱۱(۵)، ۴۸-۵۵.

اسدی امیرآبادی، صادق. (۱۳۹۴). اثربخشی آموزش بازی درمانی شناختی رفتاری بر ابراز وجود و کم‌رویی دانش‌آموزان کم توان ذهنی. پایان نامه کارشناسی ارشد: دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز.

اسیوند، پرستو و هارون رشیدی، همایون. (۱۳۹۸). اثربخشی ریباندترایی بر افزایش هماهنگی ادراکی-دیداری و رشد اجتماعی دانش‌آموزان با اختلال یادگیری ویژه. فصلنامه کودکان استثنایی، ۱۹(۴)، ۱۰۳-۹۱.

افروز، غلامعلی. (۱۳۹۶). روانشناسی کم‌رویی، تهران: دفتر نشر و فرهنگ اسلامی.

ایزدی فرد، راضیه و سیاسی آشتیانی، میترا. (۱۳۸۹). اثربخشی درمان شناختی-رفتاری با آموزش مهارت حل مساله در کاهش علائم اضطراب امتحان دختران مقطع دبیرستان. مجله علوم رفتاری، ۴(۱)، ۲۷-۲۳.

آزادفارسانی، یاسر و سلیمانی، ابراهیم. (۱۳۹۷). اثربخشی آموزش گروهی مهارت حل مسئله بر جرات‌ورزی دانش‌آموزان. پنجمین همایش ملی روان‌شناسی مدرسه، تهران: انجمن روانشناسی تربیتی ایران.

بقدیان، ژاسمین. (۱۳۹۳). اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی بر مهارت‌های اجتماعی و اختلال رفتاری دانش‌آموزان کم توان ذهنی، پایان نامه کارشناسی ارشد: دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه.

جوادی، مهروز؛ سپهوند، محمدجعفر؛ محمودی، حسین و سوری، ابوذر. (۱۳۹۲). بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر کیفیت زندگی پرستاران بیمارستان‌های خرم‌آباد. نسیم دانش (مجله علمی دانشکده پرستاری و مامایی همدان)، ۲۱(۱)، ۳۲-۴۰.

حاجلو، نادر؛ صبحی قراملکی، ناصر و فرجیان، آرزو. (۱۳۹۴). مدل‌یابی علی فوبی اجتماعی دانش‌آموزان بر اساس هوش هیجانی، مهارت‌های اجتماعی، عزت نفس و کم‌رویی. مجله‌ی روان‌شناسی مدرسه، ۴(۳)، ۲۳-۴۶.

حکمتی، بهنام. (۱۳۸۱). بررسی رابطه ابراز وجود و خلاقیت در بین دانش‌آموزان سال دوم متوسطه دبیرستان‌های شهر تهران. فصلنامه پیام مشاور، ۷، ۱۰۱-۱۰۸.

- حسینی نژاد، جمیله. (۱۳۸۸). بررسی تأثیر آموزش مهارت حل مسأله بر سلامت روان نوجوانان مستقر در مراکز شبانه‌روزی بهزیستی تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی: دانشکده روانشناسی تربیتی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- حسین چاری، مسعود. (۱۳۸۵). آیا افراد کم‌رو فاقد مهارت‌های ارتباطی اند؟ فصلنامه روانشناسان ایرانی، ۱۰، ۲۳-۳۳.
- خزایی، فاطمه. (۱۳۹۳). مقایسه میزان خود کارآمدی، عزت نفس، اضطراب اجتماعی، کم‌رویی و پرخاشگری در دانش‌آموزان دبیرستانی با سطوح جرأت‌ورزی متفاوت. دو ماهنامه علمی-پژوهشی فیض، ۱۸(۳)، ۲۲۹-۲۳۸.
- عبده پور سبزیبایی، الهام. (۱۳۹۴). اثربخشی آموزش حل مسأله بر افزایش خوددراکی و نستوهی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهر دزفول، پایان نامه کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی: دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام.
- عظیمی، فاطمه؛ قربانعلی پور، مسعود و فرید، ابولفضل. (۱۳۹۱). اثربخشی آموزش مهارت حل مسأله بر انگیزش پیشرفت و شادکامی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه شهرستان خوی. تدریس پژوهشی، ۱۱(۲)، ۳۵-۴۳.
- رحمانی، رعنا و بنی‌اسدی، حسن. (۱۳۹۱). اثربخشی آموزش ارتباط غیرکلامی بر کاهش کم‌رویی. اندیشه رفتار، ۷(۲۶)، ۴۷-۵۷.
- زارع، حسین؛ پیرخائفی، علیرضا؛ و مبینی، داود. (۱۳۸۹). اثربخشی آموزش مهارت‌های حل مسأله بر ارتقاء خلاقیت مهندسين شرکت مدیریت صنعتی با توجه به سنخ شخصیتی. فصلنامه تازه‌های روانشناسی صنعتی سازمانی، ۱۱(۳)، ۴۹-۵۶.
- زنوریان، سعیده؛ غرای، بنفشه و یکه‌یزدان دوست، رخساره. (۱۳۸۹). اثربخشی آموزش حل مسأله در تغییر راهبردهای مقابله‌ای دانشجویان. فصلنامه علمی پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز، ۵(۲۰)، ۳۷-۲۰.
- عظادخت، اکبر؛ نوروزی، حمید و غفاری، عذرا. (۱۳۹۲). تأثیر آموزش حل مسأله اجتماعی در ارتقای بهزیستی روان‌شناختی و تاب‌آوری کودکان دارای اختلال یادگیری. مجله‌ی ناتوانی یادگیری، ۳(۲)، ۹۲-۱۰۸.

اثربخشی آموزش مهارت‌های حل مسئله بر ابراز وجود و کم‌رویی دانش‌آموزان با اختلال یادگیری

غیاثی زاده، مهدی. (۱۳۹۲). اثربخشی بازی درمانی به شیوه شناختی-رفتاری مایکنبام در کاهش کم‌رویی و گوشه‌گیری اجتماعی دانش‌آموزان دبستانی. *مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی ایلام*، ۲۱(۶)، ۹۶-۱۰۵.

شکوهی یکتا، محسن؛ اکبری زردخانه، سعید و قهوه‌چی، فهیمه. (۱۳۹۰). بررسی اثربخشی آموزش حل مسئله و مدیریت خشم بر سبک‌های تربیتی، پرخاشگری و شادکامی مربیان پیش دبستانی. *فصلنامه مطالعات روانشناسی تربیتی*، ۵(۱)، ۲۱-۱.

شکوهی یکتا، محسن؛ اکبری زردخانه، سعید و شاه محمدی، خدیجه. (۱۳۹۰). اثربخشی آموزش مدیریت خشم و حل مسئله بر سلامت روان و سبک‌های تربیتی مربیان پیش دبستانی. *مجله روان‌شناسی مدرسه*، ۲(۴)، ۹۸-۱۱۷.

گلپور چمرکوهی، رضا و محمد امینی، زرار. (۱۳۹۱). اثربخشی کاهش استرس مبتنی بر ذهن آگاهی بر بهبود ذهن آگاهی و افزایش ابراز وجود در دانش‌آموزان مبتلا به اضطراب امتحان. *مجله روان‌شناسی مدرسه*، ۱(۳)، ۸۲-۱۰۰.

فراهینی، ندا؛ افروز، غلامعلی و رسول زاده طباطبایی، سید کاظم. (۱۳۹۲). رابطه‌ی شیوه‌های فرزند پروری والدین و کم‌رویی با خلاقیت در تیزهوشان. *مجله روان‌شناسی مدرسه*، ۲(۴)، ۱۳۷-۱۵۳.

معطری، مرضیه؛ سلطانی، علی؛ موسوی نسب، مسعود و آیت‌اللهی، علی‌رضا. (۱۳۸۴). تأثیر آموزش حل مسئله بر خودپنداری دانشجویان پرستاری دانشکده پرستاری و مامایی حضرت فاطمه (س) شیراز. *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*، ۵(۲)، ۱۵۷-۱۴۷.

مرسلی، آزاده؛ احمدی، فاطمه و سعادت، مهدی. (۱۳۹۱). بررسی تأثیر روش تدریس حل مسئله در یادگیری فیزیک. *سیزدهمین کنفرانس آموزش فیزیک ایران*، زنجان.

محمودی‌راد، مریم؛ آراسته، حمیدرضا؛ افقه، سوسن و براتی‌سده، فریده. (۱۳۸۶). بررسی نقش آموزش مهارت‌های ارتباطی و حل مسئله اجتماعی بر عزت نفس و هوشبهر دانش‌آموزان. *فصلنامه توانبخشی*، ۸(۲)، ۷۶-۷۱.

نصیری، اعلاء؛ خسروی، صدراله؛ قادری، زهرا؛ وفایی، طیبه و اسماعیلی، مریم. (۱۳۸۹). اثربخشی آموزش حل مسئله بر کاهش بحران هویت دانش‌آموزان دختر. *مجله علمی پژوهشی طب جانپاز*، ۳(۹)، ۴۳-۳۶.

- ولدی خرم، سلیمان. (۱۳۹۴). اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی بر ابراز وجود و کم‌رویی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد: دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز.
- Adawi, A., Hamid, N., Attari, Y. A., Madmali, Y. & Madmali, M. (2016). The effect of problem-solving skills on creativity and assertiveness among students. *Nursing Research*, 11 (5), 48-55. (Persian).
- Ahadi, B., Mirzaei, P., Narimani, M., & Abolghasemi, A. (2009). The effect of social problem solving education on social adjustment and academic performance of Shy students. *Research in the field of exceptional children*, 9 (3), 202-193. (Persian).
- Ahmadi Helmsloui, A., Pashang, B. & Salimi Nia, N. (2013). The effect of problem-solving education on the quality of life of mothers of children. *Journal of Applied Psychology*, 4 (28), 90-77. (Persian).
- Afrooz, G. A. (2017). *Shy Psychology*, Tehran: Islamic Culture and Publishing Office. (Persian).
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition (DSM-5)*. Arlington, VA, US: American Psychiatric Publishing, Inc.
- Asadi Amirabadi, S. (2015). The effect of cognitive-behavioral play therapy on the assertiveness and shyness of mentally retarded students. Master Thesis, Islamic Azad University, Ahvaz Branch. (Persian).
- Azadfarsani, Y. & Soleimani, E. (2018). The effect of group problem-solving skills training on student daring. 5th National Conference on School Psychology, Tehran: Iranian Educational Psychology Association. (Persian).
- Abdepour Sabzeqbaei, E. (2015). The Effect of Problem Solving Education on Increasing Self-Perception of Elementary School Students in Dezful, Master Thesis in Clinical Psychology: Islamic Azad University, Ilam Branch. (Persian).
- Altafim, E. R. P. & Linhares, M. B.M. (2016). Universal violence and child maltreatment prevention programs for parents: A systematic review. *Psychosocial Intervention*, 25, 27-38.
- زیمی، ف.، غوربان‌آلی‌پور، م. & Farbod, A. (2012). The effect of problem-solving skills training to stimulate the progress and happiness of high school girls in Khoy city. *research teaching*, 1 (2), 43-35. (Persian).
- Atadakht, A., Nowruzi, H. & Ghaffari, A. (2013). The effect of social problem solving education on the development of psychological well-being and resilience of children with learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 3 (2), 108-92. (Persian).
- BaqZian, Y. (2014). The effect of life skills training on social skills and behavioral disorders of mentally retarded students, M.A. Thesis, Islamic Azad University, Urmia Branch. (Persian).
- Caliskan, S., Selcuk, G. & Erol, M. (2010). Instruction of problem solving strategic: effects on physics achievement and self-efficacy beliefs. *Journal of Baltic Science Education*, 9(1), 12-16.

- Cetinkaya, S. (2014). The effect of gifted students' creative problem solving program on creative thinking. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 116, 3722 – 3726.
- Chinaveh, M. (2013). The effectiveness of problem-solving on coping Skills and Psychological Adjustment. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 84, 4 – 9.
- Cote, D., Pierce, T., Higgins, K., Miller, S., Tandy, R. & Sparks, S. (2010). Increasing Skill Performances of Problem Solving in Students with Intellectual Disabilities. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 45(4), 512-524.
- Farahini, F., Afrooz, G. & Rasoolzadeh-Tabatabaiee, K. (2014). The relationship between parenting styles, shyness and creativity in the gifted. *Journal of School Psychology*, 2(6-24/4), 137-153. (Persian).
- Forneris, T., Danish, S.J. & Scott, D.L. (2007). Setting goals, solving problems, and seeking social support: developing adolescents' abilities through a life skills program. *Adolescence*. 42(165),103-14
- Golpour chamarkohi, R. & Mohammadamini, Z. (2012). The efficacy of mindfulness based stress reduction on mindfulness and assertiveness of students with test anxiety. *Journal of School Psychology*, 1(3), 82-100. (Persian).
- Ghiasizadeh, M. (2013). The effect of cognitive-behavioral play therapy in Mykonbam in reducing shyness and social isolation of elementary school students. *Journal of Ilam University of Medical Sciences*, 21 (6), 105-96. (Persian).
- Hajloo, N., Sobhi-Gharamaleki, N., Farajiyani, A. (2015). Causal modeling of student's social phobia based on emotional intelligence, social skills, self-esteem, and shyness. *Journal of School Psychology*, 4(3), 23-46. (Persian).
- Hekmati, B. (2003). Investigating the relationship between assertiveness and Creativity among second year high school students in high schools in Tehran. *Journal of Counselor Message*, 7, 101-108. (Persian).
- Hosseini Nejad, J. (2009). Investigating the effect of problem-solving skills training on adolescent mental health located in Tehran Welfare Day and Night Centers. Master Thesis, Department of Psychology and Exceptional Children Education, Faculty of Educational Psychology, Allameh Tabatabai University. (Persian).
- Hussein Chari, M. (2005). Do shy people lack communication skills? *Journal of Iranian Psychologists*, 10, 33-23. (Persian).
- Hawely, P. H. (2007). Relationship quality and processes of aggressive adolescents with prosocial skills. *International Journal of Behavioral Development*. 31(2), 170-175.
- Hirai, K., Motooka, H., Ito, N., Wada, N., Yoshizaki, A., Shiozaki, M., Momino, K., Okuyama, T., & Tatsuo Akechi, T. (2012). Problem Solving Therapy for Psychological Distress in Japanese Early-stage Breast Cancer Patients, *Japanese Journal of Clinical Oncology*, 42 (12), 45-55.
- Hirsch, J.k., Chang E.C. & Jeghich, E.L. (2012). Social problem solving and suicidal behavior: ethnic differences in the moderating effects of loneliness, *Arch Suicide Reserch*, 16(4), 303-315.
- Izadi Fard, R. & Sepasi Ashtiani, M. (2010). The effectiv of Cognitive-Behavioral Therapy by Teaching Solving Skills in Reducing the test Anxiety Symptoms of High School Girls. *Journal of Behavioral Sciences*, 4 (1), 27-23. (Persian).

- Javadi, M., Sepavand, M. J., Mahmoudi, H. & Souri, A. (2013). Investigating the effect of life skills training on the quality of life of nurses in Khorramabad hospitals. *Nasim Knowledge (Scientific Journal of Hamadan School of Nursing and Midwifery)*, 21 (1), 32-40. (Persian).
- Janis, E., Gerkenmeyer, C. S., Johnson, C. S., Scott, E. L., Oruche, U. M., Lindsey, L. M., Austin, J. K. & Perkins, S. M. (2013). Problem-Solving Intervention for Caregivers of Children with Mental Health Problems. *Psychiatric Nursing*, 27(3), 112- 120.
- Khazaei, F. (2014). Comparison of self-efficacy, self-esteem, social anxiety, shyness, and aggression in high school students with different levels of audacity. *Feyz Scientific-Research Monthly*, 18 (3), 229-238. (Persian).
- Lau, Y. (2014). Factors affecting the social problem-solving ability of baccalaureate nursing students. *Nurse education today*. 34(1), 121-6.
- Mahmoudirad, M., Arasteh, H. R., Afgha, S. & Barati Sedeh, F. (2007). Investigating the role of teaching communication skills and solving social problems on students' self-esteem and intelligence. *Journal of Rehabilitation*, 8 (2), 76-71. (Persian)
- Makhija, M. & Singh, P. (2010). Effectiveness of assertiveness training program on self esteem & academic achievement in adolescents. *International Research Journal*, 1(2), 56-8.
- Medlin. A (2018). Analysis of social skill: the behavior analysis of social skill. New York: plenum press.
- Moatari, M., Soltani, A., Mousavi Nasab, M., & Ayatollah, A. R. (2005). The effect of problem solving training on the self-concept of nursing students of Hazrat Fatemeh School of Nursing and Midwifery in Shiraz. *Iranian Journal of Medical Education*, 5 (2), 157-147. (Persian).
- Morsali, Azadeh; Ahmadi, Fatemeh; and Saadat, Mehdi. (2012). Investigating the effect of problem solving teaching method on physical learning. 13th Iranian Physics Education Conference, Zanjan. (Persian).
- Nasiri, A., Khosravi, S., Ghaderi, Z., Vafaei, T. & Ismaili, M. (2010). The effect of problem-solving education on reducing the identity crisis of female students. *Journal of Veterinary Medicine*, 3 (9), 43-36. (Persian).
- Osivand, P. & Haroon Rashidi, H. (2019). The effectiveness of ribotherapy on increasing perceptual-visual coordination and social development of students with special learning disabilities. *Journal Exceptional Children*, 19 (4), 91-103. (Persian).
- Puccio, G.J., Burnett, C., Acar, S., Yudess, J.A., Holinger, M. & Cabra, J.F. (2020) Creative problem solving in small groups: the effects of creativity training on idea generation, solution creativity, and leadership effectiveness. *The Journal of Creative Behavior*, 54(2), 453-471.
- Quinones, V., Jurska, J., Fener, E. & Miranda, R. (2015). Active and passive problem solving: Moderating Role in the Relation between Depressive symptoms and Future Suicidal Ideation varies by suicide Attempt. *History*, 71,4, 402-412.
- Rahmani, R. & Baniyadi, H. (2012). The effect of nonverbal communication training on reducing shyness. *Behavior Thought*, 7 (26), 47-57. (Persian).

- Shokoohi Yekta, M., Akbari Zardkhaneh, S. & Shah Mohammadi, Kh. (2011). The effect of anger management training and problem solving on the mental health and educational styles of preschool educators. *School Psychology Journal*, 2 (4). 117-98. (Persian).
- Shokoohi Yekta, Mo., Akbari Zardkhaneh, S. & Qahvehchi, F. (2011). Investigating the effect of problem solving training and anger management on training styles, aggression and happiness of preschool teachers. *Journal of Educational Psychology Studies*, 5 (1), 21-1. (Persian).
- Sohrabi, R., Mohammadi, A. & Adalatzadeh, G. A. (2013). Effectiveness of group counseling with problem solving approach on educational self-efficacy improving. *Original Research Article Procedia-social and Behavioral Sciences*, 84, 1782-1784.
- Sulak, S., (2010). Effect of problem solving strategies on problem solving achievement in primary school mathematics. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 9, 468-472.
- Valdi Khorram, Suleiman (2014). The effectiv of life skills training on the assertiveness and shyness of mentally retarded students. Master Thesis, Islamic Azad University, Ahvaz Branch. (Persian).
- Wadman, R., Durkin, K. & Conti-Ramsden, G. (2010). Self-Esteem, Shyness, and Sociability in Adolescents with Specific Language Impairment. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 51(4), 938-9.
- Zare, H., Pirkhaefi, A. & Mobini, D. (2010). The effectiveness of problem-solving skills training on improving the creativity of industrial management company engineers according to personality type. *Journal of Organizational Industrial Psychology*, 1 (3), 56-49. (Persian).
- Zanurian, S., Gharaei, B. & Yekhezdan Doost, R. (2010). The Effect of problem-solving training in changing students' coping strategies. *Journal of Psychology, University of Tabriz*, 5 (20), 37-20. (Persian).

Effectiveness of problem-solving skill training on assertive and shy students with learning disability

H. Haroon Rashidi¹ & E. Abdepour Sabzghabaei²

Abstract

The present study examined the effectiveness of problem-solving skill training on assertive and shy students with learning disability in the city of Ahvaz in school year of 2016-2017. Therefore, using a quasi-experimental design with pre-test and post-test and control group, 30 students were selected and randomly divided into experimental and control groups. Both groups were evaluated through the assertiveness questionnaire designed by Riechi and Gamberil and a questionnaire measuring shyness developed by Cheek and Bussas as the pre-test and post-test. The the experimental group attended in 6 ninety-minute sessions of problem- solving skill training. Multivariate covariance analysis was used to compare the post-test of both groups. The results showed significant difference in mean score of the pre-test and post-test of the experimental and control groups. Therefore it can be concluded that the teaching of problem-solving skill training can be used to improve the assertive and shyness of students with learning disability.

Key words: Problem-solving, assertive, shyness, learning disability.

¹. Corresponding Author: Department of Psychology, Dezful Branch, Islamic Azad University, Dezful, Iran. (haroon_rashidi2003@yahoo.com)

². Department of Psychology, Dezful Branch, Islamic Azad University, Dezful, Iran.